

ספורט וחינוך גופני במחנות העקורים

בשנים 1946-1948 *

פתח דבר

לאחר סיום מלחמת העולם השנייה וכניעתה של גרמניה (ב-8 במאי 1945) חולקה גרמניה, על פי החלטות ועידת יאלטה (Yalta), לארבעה אזורים כיבוש: בריטי, צרפתי, אמריקני ורוסי. אזור הכיבוש האמריקני כלל שלוש מדינות אוטונומיות של הרפובליקה הגרמנית של היום: הסן (Hessen), ווירטמברג (Württemberg) ובאוריה (Bayern). במחנות העקורים שהוקמו באזורי הכיבוש האלה (למעט הרוסי) התרכזו בשנת 1947 כ-140,000 יהודים ניצולי שואה, שזכו לכינוי "שארית הפליטה". רובם (כ-110,000 נפש) התרכזו באזור הכיבוש האמריקני, כ-20,000 באזור הכיבוש הבריטי, כ-2,000 באזור הכיבוש הצרפתי וכ-8,000 בברלין.¹ מספרם הרב יחסית, מערכת ההנהגה שלהם, המוסדות שהקימו ומערכת הקשרים הענפה שקיימו עם מרכזים יהודים אחרים ברחבי העולם – ובפרט בארצות-הברית, בריטניה וארץ ישראל – הפכו את שארית הפליטה למרכז היהודי המשמעותי באירופה עד 1950. במהלך השנים זכתה שארית הפליטה למחקר מעמיק ויסודי, שבחן כמעט את כל תחומי החיים שהתנהלו בה, את הקשר בינה לבין הארץ וכן את השתלבותם של אנשיה במדינת ישראל.² נושא שטרם נחקר

* מאמר זה הינו חלק מדיסרטציה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה באוניברסיטת בר-אילן, שאושרה בינואר 2005. הדיסרטציה נכתבה בהדרכתה של פרופסור יהודית תידור-באומל מהמחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטת בר-אילן, והיא עוסקת ב"התאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" ובמעורבותה בקליטת העלייה בשנים 1946-1960.

1. על הוויכוח בנושא מספרי העקורים באזורי הכיבוש השונים והרכב האוכלוסייה שם ראו: יהודה באואר, **הבריחה**, מורשת בית עדות (תל אביב, תשל"ד), עמ' 117-145; צמח צמרון, **פרקי שואה ושארית** (תל אביב, תשל"ה), עמ' 43-51; חגית לבסקי, **לקראת חיים חדשים** (יד ושם, ירושלים, 2005), עמ' 18-28. Leonard Dinnerstein, *America and the Survivors of the Holocaust* (New York, 1982), pp. 277-285. Malcolm Proudfoot, *European Refugees* (London, 1957), p. 341.
2. יחיעם וייץ, "דמותה של 'שארית הפליטה' בעינייה של הנהגת מפא"י", בתוך: ישראל גוטמן, עדינה דרכסלר (עורכים), **"שארית הפליטה" 1944-1948** (ירושלים, תשנ"א), עמ' 365-377; באואר, **הבריחה**; חנה יבלונקה, **אחים זרים ניצולי השואה במדינת ישראל 1948-1952** (ירושלים, תשנ"ד);

בהקשר זה הינו הפעילות הספורטיבית המאורגנת, אשר התנהלה במחנות העקורים בעיקר בשנים 1946-1949, גורמיה של פעילות זו, מנהיגיה, מטרותיה וכן מערכת הקשרים שהתפתחה בין מוסדות ההנהגה שלה לבין ארגוני הספורט שפעלו באותה עת בארץ ישראל.

מאמר זה מבקש אפוא להוסיף נדבך למחקר על אודות שארית הפליטה, ולתאר באופן מפורט את הפעילות הספורטיבית המאורגנת, על מכלול מרכיביה וקשריה, שהתקיימה בקרב אוכלוסיית מחנות העקורים באזור הכיבוש האמריקני. יחסיה של שארית הפליטה עם מוסדות וארגוני ספורט בארץ ישראל יודגמו במאמר באמצעות החיבור עם "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'", שהיה הגדול מבין ארגוני הספורט הארץ-ישראליים (ואשר פעל במחנות העקורים בד בבד עם ארגוני הספורט האחרים: מכבי, בית"ר ואליצור).

חשיבותה של סוגיית הפעילות הספורטיבית והחינוך הגופני בהיסטוריה של מחנות העקורים ושארית הפליטה נובעת מן הקשר ההדוק בינה לבין היעדים המרכזיים שהציבו גורמים פנימיים וחיזוניים לשארית הפליטה: שיקומה והכנתה, מבחינה פיזית ונפשית, לקראת העלייה לארץ ישראל, וכן הבניית הגדרה עצמית ודימוי עצמי חדשים, שיהלמו את האתוס הציוני – המנוגד לדימויו של היהודי הישן, הפסיבי וה"נשי" לכאורה – אשר נציגי היישוב שפעלו בקרב שארית הפליטה שאפו לחנוך ולחנך אליו את הניצולים, כפעולה של "תיקון" והצלה. במקביל, מדגימה סוגיה זו את אחת התופעות המרכזיות, המוגדרת בחקר מחנות העקורים והשליחים הארץ-ישראלים שפעלו בהם כמאפיין העיקרי של הקשרים בין ארגונים פוליטיים ארץ-ישראליים לבין שארית הפליטה: לצד דאגה כנה לשלומה של שארית הפליטה ולעתידה, ביטא קשר זה את האינטרס של התנועות עצמן, שראו באוכלוסיית מחנות העקורים עתודה העשויה להגביר את כוחן הפוליטי (לעומת תנועות אחרות) וביקשו לגייס אותה לשורותיהן. שני מרכיבים אלה של פעילות הספורט במחנות העקורים, כמו גם הצגה מפורטת, השופכת אור על חיי היום-יום של שארית הפליטה, הם אפוא במוקד הדברים המובאים להלן.

חיים גנזי, **היועץ לצבא האמריקני ו"לשארית הפליטה" 1945-1949** (מורשת, 1987); יהודית באומל-תידור, **קיבוץ בוכנוואלד** (בית לוחמי הגיטאות, הקיבוץ המאוחד, 1994); יהודית באומל-תידור, "סידורי תפילה ומגבעות פרק בשיקום הדתי של שארית הפליטה במחנות העקורים בגרמניה 1945-1949", **משואה**, 28 (2000), עמ' 73-87; יהודה באואר, "ראשית התהוותו של ארגון 'שארית הפליטה' בבווריה", **יד ושם**, ח (תשל"א), עמ' 145-; זאב מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה ב"שארית הפליטה" באזור הכיבוש האמריקני בגרמניה** (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית ירושלים, 1987); עירית קינן, **לא נרגע הרעב** (תל אביב, 1996); Leo W. Schwartz, *The Redeemers* (New York, 1953).

היזמות לפעילות ספורטיבית במחנות, הארגונים, המבצעים והנהגותיהם

חייהם של היהודים במחנות העקורים בגרמניה נוהלו על ידי ועדים מרכזיים, שלושה במספרם, שכל אחד מהם הופקד על אזור אחר: "הוועד המרכזי של היהודים המשוחררים באזור האמריקני של גרמניה", שמקום מושבו היה במינכן, "הוועד המרכזי של היהודים המשוחררים באזור הבריטי של גרמניה", שמקום מושבו היה בברגן-בלזן, ו"הוועד המרכזי של יהודי ברלין", אשר ייצג את היהודים בברלין המחולקת בין ארבע מעצמות הכיבוש. בנוסף על אלה, היו גם ועדים מקומיים ומחוזיים שפעלו במקומות שבהם התרכזו יהודים. כל הוועדים הללו טיפלו במכלול של בעיות היום-יום של שארית הפליטה: חברתיות, כלכליות, תרבותיות, חינוכיות, רפואיות, דתיות ומשפטיות.³ התכנסויותיהם המרכזיות של הוועדים המרכזיים כונו "קונגרסים"; חברי הקונגרס, שנבחרו על פי השתייכותם המפלגתית, בחרו במועצה, אשר יושב הראש שלה ונשיאותה התכנסו כמה פעמים במשך השנה. באזור הכיבוש האמריקני התקיימו שלושה קונגרסים. הראשון התכנס בינואר 1946 במינכן, בהשתתפות קהל רב ובנוכחות מוזמנים מבחוץ, ובהם דוד בן גוריון, נציגי הג'וינט ונציגי הצבא האמריקני. שני הקונגרסים הנוספים התקיימו בבאד-רייכנהל (Bad-Reichenhall) בסוף פברואר 1947, ובסוף מארס-תחילת אפריל 1948.⁴

"הוועד המרכזי של היהודים המשוחררים באזור האמריקני של גרמניה", שהקמתו סימלה את תחילת ההתארגנות של היהודים העקורים בגרמניה, נוסד ב-1 ביולי 1945 במחנה פלדאפינג (Feldafing), ביוזמתו של אחד הרבנים הצבאיים היהודים ששירתו בצבא האמריקני, אברהם י' קלאוזנר (Klausner). ב-25 ביולי 1945 התכנסו בסנט-אוטיליין (St. Ottilien) 94 נציגים מ-46 ריכוזי יהודים באוסטריה ובגרמניה, ובכללם נציגים מברגן-בלזן. מטרתם היתה להקים ארגון-גג לכלל שארית הפליטה. ואכן, בעקבות הכנס נוסד "הוועד המרכזי לשארית הפליטה". ברם, עד מהרה התברר כמה קשה יהיה לקיים ארגון מאוחד כזה של הניצולים באזורי הכיבוש הבריטים והאמריקנים יחד. "הוועד המרכזי" נהפך אפוא ל"וועד המרכזי של היהודים המשוחררים באזור הכיבוש האמריקני". ב-7 בספטמבר 1945 זכה ועד זה בהכרת שלטונות הכיבוש האמריקנים.⁵

אחת המחלקות שנוסדו במסגרת "הוועד המרכזי של היהודים המשוחררים באזור הכיבוש האמריקני" היתה מחלקת הבריאות (געזונטהייטס קאמיסיע) בהנהלתו של ד"ר בוריס פליסקין

3. ראו על כך, בין היתר, אצל: לבסקי, **לקראת חיים חדשים**, עמ' 102-119.

4. על הוועדים ופעילותם ראו: Schwartz, *The Redeemers*, עמ' 26-27, 80-88, 212-218; חיים (הופמן) יחיל, "פעולות המשלחת הארצישראלית ל'שארית הפליטה' 1945-1949" (א), **ילקוט מורשת**, ל (נובמבר 1980), עמ' 14-23; מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 101-131.

5. באואר, "ראשית התהוותו", עמ' 136-143; גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 70-71; מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 106-112; לבסקי, **לקראת חיים חדשים**, עמ' 102-119; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 74-78.

(Pliskin).⁶ בתוך מחלקה זו החל לפעול, מיד עם הקמתו של הוועד המרכזי, גוף שהוגדר כ"מרכז לחינוך גופני" ("צענטער פאר פיזישע דערציאונג ביים צענטראל קומיטעט פון די באפרייטא יידן אין דאר או.אס זאנע"),⁷ ולידו גוף נוסף שעסק באותו עניין – "קֶבֶר אגודות הספורט על יד הוועד המרכזי של שארית הפליטה" (פארבאנד פון די יידישע ספארט קלובן פון "שארית הפליטה" או בקיצור "הפארבאנד"). הקמת הגופים הרשמיים הללו היתה למעשה תגובה על ההתעוררות הספונטאנית של פעילות ספורטיבית בקרב הניצולים: בשעה שהוקם קֶבֶר אגודות הספורט כבר התקיימו במחנות העקורים השונים מועדוני ספורט ופעילות ספורטיבית ענפה, שמלכתחילה היו מסונפים לתנועות פוליטיות, ובהם "הפועל", "מכבי", "בית"ר", "איחוד", "כוכב", "התקה" ו"גיבור".⁸ חבר אגודות הספורט נועד אפוא לאגד את פעולותיהן של אגודות הספורט השונות שהחלו לפעול במחנות העקורים: להתכנסותו הראשונה, שהתקיימה ב-21 באפריל 1946 במחנה לאנדסברג (Landsberg), ביוזמת המרכז לחינוך גופני, הגיעו נציגי 38 מועדונים, שייצגו כ-5000 ספורטאים. התכנסות זו היוותה את שיאו של טורניר כדורגל גדול, שכונה "יום טוב", ואשר התקיים בלאנדסברג בחול המועד פסח, באפריל 1946.⁹ ביוזמת "המרכז לחינוך גופני" ובהשתתפותן של קבוצות כדורגל ממחנות עקורים כגון: פלדאפינג, פרנוואלד (Fohrenwald), לאנדסברג ועוד.

6. מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 267; Schwartz, *The Redeemers*, עמ' 140-144.
7. מוזיאון השואה בווישינגטון, A.15 קופסאות (boxes) 1-4. סיכום הקונגרס השני של שארית הפליטה באזור הכיבוש האמריקני – המרכז לחינוך גופני, סיכום הפעילות של "המרכז" לשנת 1946.
8. עירית קינן הינה החוקרת היחידה שהתייחסה ל"מרכז לחינוך גופני" ול"פארבאנד", אלא שהיא הגדירה אותם "ארגוני ספורט". ראו קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 144-145. שני המוסדות הללו לא היו ארגוני ספורט, אלא מוסדות-על שארגנו וניהלו את הפעילות הספורטיבית במחנות העקורים. על קבוצות הספורט שפעלו בקרב "שארית הפליטה" ראו, למשל, את היידישע ספורט צייטונג, B, דצמבר 1947. פירוט הקבוצות הופיע בכל גיליון של העיתון שיצא לאור. על שאלות כגון מספרם של העוסקים בפעילות ספורטיבית מאורגנת במחנות העקורים לפי חתך דמוגרפי של האוכלוסייה שחייתה שם אין תשובה מדויקת. כך גם על השאלה בדבר מספרם של הספורטאים שהשתייכו לכל אחד מארגוני הספורט השונים שפעלו בקרב "שארית הפליטה". אני משער כי מספרם של הספורטאים חברי "הפועל" בקרב "שארית הפליטה" היה רב יותר מזה של הספורטאים חברי מכבי, אליצור ובית"ר, וזאת בהסתמך על כמה גורמים: (1) הנתונים בדבר פעילותה של "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" במחנות העקורים, כפי שיוצגו בהמשך המאמר; (2) העובדה ש"הפועל" ייצג את מוסדות ההנהגה בארץ ואת המפלגות הגדולות, שלמעשה הרכיבו גם את מוסדות ההנהגה של "שארית הפליטה"; (3) העובדה כי גם בארץ היה מספרם של חברי "הפועל" גדול ממספרם של החברים בארגוני ספורט אחרים, המאפשרת להניח כי יחס זה נשמר גם בקרב ארגוני הספורט שפעלו במחנות העקורים.
9. **במדבר** (Bamidbar) 6, 7 במאי 1946. רבות מהתחרויות התקיימו בחול המועד של פסח וסוכות, ולכן נקראו "יום טוב". **במדבר** היה עיתון שיצא לאור במחנה לאנדסברג. חלק מהעיתונים שיצאו לאור במחנות העקורים נכתבו באותיות לטיניות, משום שלא נמצאו די גלופות בעברית. ראו על כך אצל צמח צמריון, **העיתונות של "שארית הפליטה" כביטוי לבעיותיה** (תל אביב, תש"ל), עמ' 68.

"המרכז לחינוך גופני" תפקד כסמכות העליונה בכל הקשור לחינוך גופני בבתי הספר במחנות העקורים, להכשרת מדריכים לחינוך גופני, לפעילויות ספורטיביות מאורגנות ולהענקת "אות הספורט" של שארית הפליטה, במסגרת פרויקט שכונה ה.מ.ל.ו (על כך ראו להלן). כן פעל המרכז לגיוס תמיכה, בכסף ובציוד, באגודות הספורט השונות שפעלו במחנות העקורים. חָבֵר אגודות הספורט התמקד, במקביל, בספורט המאורגן – היינו בפעילות ספורטיבית המתקיימת במסגרת תחרותית, לפי תוכנית שנקבעה מראש על ידי גופים או מוסדות שהתמנו לצורך כך ובפיקוחם – וכן בעזרה ל"מרכז" בארגון תחרויות ואליפויות. לפעילות זו של חבר האגודות נודעה השפעה שחרגה מעבר לעניין הספורטיבי עצמו: היא איחדה קבוצות ואנשים בעלי אוריינטציה פוליטית שונה למען מטרה אחת, והצליחה ליצור תחושת סולידאריות בקרב אוכלוסייה שהנסיבות הקשות של התקופה פילגו אותה עד מאוד. כך הקלה פעולתו של חבר האגודות על פעילותו של ה"מרכז", שהתמקד, כאמור, בעיקר במסגרות חינוכיות. ואולם בה-בעת הכילה פעילות זו גם את זרעיו של פילוג, שפרץ בסוף שנת 1947 בין "מכבי" ל"הפועל", ואשר לאחרי נמשכה פעילות הספורט המאורגן במסגרת של שתי התאחדויות נפרדות, במקום אחת.¹⁰

העיסוק בספורט במחנות העקורים, שאותו אָרגנו המרכז לחינוך גופני וחבר אגודות הספורט לכלל פעילות ממוסדת, נוצר הן בהשפעתם של גורמים חיצוניים, בחלקם בעלי אינטרסים פוליטיים שלא בהכרח נבעו מדאגתם לניצולי השואה במחנות העקורים, והן כתוצאה מנטייה פנימית וספונטאנית של שארית הפליטה. זו היתה דרכם של העקורים להתמודד עם קשיי הקיום בשנים הראשונות שלאחר המלחמה, בחיי העראי במחנות, שקצם לא נראה באופק אף שהיו אמורים להיות זמניים. עם הגורמים החיצוניים נמנו גופים ומוסדות מחוץ לשארית הפליטה – בעיקר מטעם היישוב היהודי בארץ ישראל. החל בדצמבר 1945 ועד סוף שנת 1948 הגיעו למחנות העקורים מאות שליחים מהארץ. שליחים אלה ייצגו בראש ובראשונה את התנועות הפוליטיות שמטעמן הגיעו, וכללו בין היתר מורים, רופאים ואחיות. מטרתם המוצהרת היתה לטפל בניצולי השואה, אך למעשה ביקשו לעשות נפשות לתנועות שאותן ייצגו.

ביטוי ראשון למעורבות חיצונית בחינוך לספורט של הניצולים ניתן בתזכיר שנשלח ב-11 במאי 1945, שלושה ימים בלבד לאחר כניעתה של גרמניה וסיום מלחמת העולם השנייה, מההנהלה המרכזית של קופת-חולים בתל אביב לחברי הוועדה המרכזית בוועד הפועל של ההסתדרות בתל אביב. העתקו של התזכיר הועבר גם למרכז "הפועל" בתל אביב. בתזכיר הודגש כי קופת-החולים, בשל המצוקה הכלכלית שבה היא שרויה, לא תוכל לשאת לבדה בנטל הטיפול בעולים החדשים הצפויים להגיע לארץ עם תום המלחמה. חברי ההנהלה קבלו

10. **ארכיון המכבי**, מיכל 489, 531-8, דו"ח מהקונגרס העולמי ה-10 של מכבי העולמי שהתקיים בתל אביב בתאריכים 26-31 בדצמבר 1948, עמ' 34-35.

על כך שמוסדות כגון אונרר"א ו"הדסה" מסרבים להשתתף במימון עלויות הטיפול הכרוכות במילוי תפקידים ציוניים יישוביים, והביעו את החשש כי מצב זה ילך ויחריף כשיגיעו גלי העלייה הגדולים, עד כדי סכנה מוחשית לעצם קיומה של קופת-חולים. כן צוין בתזכיר במפורש כי קופת-חולים חייבת "בדאגה ההכרחית מבחינת הבריאות לעולים רצוצי הגוף והנפש".¹¹ מדברים אלה משתמע כי הדאגה לבריאותם הפיזית והנפשית של העקורים, והרצון לשקמה, החלו להטריד את מוסדות ההנהגה בארץ ישראל ואת הגופים האמורים לטפל בקליטתם של אותם עולים מיד עם סיומה של מלחמת העולם השנייה. לצד החשש מפני קריסתה הכלכלית של קופת-חולים קינן גם חשש כבד ממצבם הפיזי והנפשי של העולים הרבים שיעלו לארץ לאחר שנות המלחמה הארוכות ומההשלכות הכלכליות והחברתיות הקשות של מצב זה על היישוב בארץ. לפיכך פותחה במחלקה להכשרה גופנית ב"וועד הלאומי" תוכנית לריהביליטציה של העולים.¹² במונח ריהביליטציה התכוונו יוזמי התוכנית לפעילות שנועדה להחזיר את העולים ככל הניתן לבריאות, לכושר עבודה ולעצמאות סוציאלית, או במילים אחרות – שיקום גופני ונפשי של ניצולי השואה. תוכנית הריהביליטציה כללה שלושה מרכיבים: שירות רפואי, שאמור היה לכלול אבחון רפואי, נפשי וניתוחי, טיפולי שיניים, תזונה מתאימה, שיכון, הלבשה, יצירת תנאי מגורים ראויים, היגיינה כללית ולבוש מתאים; אימון גופני "מתקן", שהתבסס על מחזור של אימון גופני ומשחקי תנועה לפחות פעם ביום במגבלות הרפואיות שמהן סבלו העולים, וכן פעילות נופש ועיסוקים בשעות הפנאי, שהיתה מורכבת ממשחקים שונים ומבילויי נופש על שפת הים, בחורשה, במחנה וכדומה. תוכנית זו היתה אמורה להיות מיושמת כמעט בכל מקום שבו התרכזו עולים לפני עלייתם ארצה, ואחר כך גם בארץ ישראל. בביצועה נטלו חלק גופים שונים, כגון אונרר"א, הג'וינט, ארגוני הספורט השונים וקופת-חולים.¹³

פעילות ספורטיבית וחינוך גופני תפסו מקום חשוב ביותר בתוכנית הריהביליטציה. מאחר שהמטרה הכללית של אנשי היישוב היתה להתחיל בשיקומם של אנשי שארית הפליטה

11. **ארכיון העבודה והחלוצ' ע"ש פנחס לבון**, IV. 244.538, תזכיר מס' 164/4550, 11.5.1945.
12. המחלקה להכשרה גופנית הוקמה בשנת 1939, על יסוד הצעותיהם של ד"ר אברהם כצנלסון וד"ר עמנואל סימון, ופעלה במסגרת הוועד הלאומי. מחלקה זו היוותה, למעשה, את המוסד הממלכתי הראשון לחינוך גופני בארץ ויעדיה היו: (1) הכשרת מורים ומדריכים לחינוך גופני; (2) ארגון השתלמויות; (3) הוצאת ספרות מקצועית בנושא הספורט; (4) דאגה לבריאות; (5) טיפול בנושאי הסברה ותעמולה. מטבע הדברים, רוב תפקידי המפתח במחלקה היו בידי אנשי "הפועל". לאחר המלחמה ארגנה המחלקה להכשרה גופנית משלחת של מורים למחנות "שארית הפליטה". ראו: **הארכיון ע"ש צבי נשרי** במכון וינגייט, AD 2.2.33. וראו גם "מפעולות המחלקה להכשרה גופנית", **החינוך הגופני**, יב (דצמבר 1946), עמ' 5.
13. Emanuel Simon, "Physical Rehabilitation and Immigration", **החינוך הגופני**, יב (דצמבר 1946), עמ' 22-23. התיאוריה בדבר חשיבותה של פעילות ספורטיבית כאמצעי יעיל להתמודדות עם בעיות פיזיות ונפשיות קיבלה חיזוק מחקרי רק עשרות שנים מאוחר יותר. על כך ראו, למשל: מיכאל בר-אלי, גרשון טננבאום, **הפסיכולוגיה של הספורט והחינוך הגופני**, ב (הוצאת מכון וינגייט, 1996), עמ' 107.

העקורים עוד בטרם עלותם ארצה, הצעדים להחלטה של התוכנית נעשו כבר במחנות העקורים באירופה. על ביצוע התוכנית הופקדו ועדת הבריאות של "שארית הפליטה" ו"המרכז לחינוך גופני" שפעל במסגרתה. אלה שיתפו פעולה עם ארגוני הספורט בארץ ישראל, להם דיווחו על פעילותם ומהם קיבלו עזרה, בעיקר בצידוד לפעילות הספורטיבית.

במקביל ליוזמות אלו, שאותן קידמו קופת-חולים וארגוני הסעד השונים, גם אותם גופים פוליטיים ארץ-ישראליים שהשפיעו באופן כללי על חייהם של העקורים מתוך מניעים פוליטיים מקומיים פעלו להקמתה של פעילות ספורטיבית ולמיסודה.¹⁴ כידוע, מיד עם סיום מלחמת העולם השנייה אורגנה בארץ מערכת שליחים לפעולה בקרב "שארית הפליטה".¹⁵ הקבוצה הראשונה, שמנתה 27 שליחים, הגיעה בחודש דצמבר 1945, ומאז ועד דצמבר 1948 הגיעו לגרמניה למעלה מ-400 שליחים.¹⁶ מטרתה המוגדרת של פעולת השליחים אמנם היתה בניית תשתית שתשקם ותארגן את הפליטים, תחזקם במאבק למען עלייה חופשית, תכוונם לבניית עתידם בארץ ישראל ותפעל לשילובם בבניין הארץ ובהגנתה, אך למעשה, המניע העיקרי שלהם היה הגדלתה וחיזוקה של התנועה שמטעמה נשלחו.¹⁷ הרקע לכך היה חששן

Richard S. Lazarus, "Stress and Coping Paradigm" in Carl Eisdorfer (et.al) — eds., ;219-212
Models For Clinical Psychopathology (New York, 1981), pp. 192-206.

14. ההתארגנות הפוליטית של העקורים החלה מיד לאחר השחרור. בבוכנוואלד (Buchwald), דאכאו (Dachau), קאופרינג (Kaufering), בוכברג (Buchberg), מינכן (München), באד-טולץ (Bad-Toelz), מיטנוולד (Mittenwald) ומקומות אחרים, היו המטרות העיקריות ששארית הפליטה הציבה לעצמה להקמת מוסדות הנהגה אוטונומיים, השגת מחנות נפרדים ליהודים ומילוי התביעה שהיתה משותפת כמעט לכלל העקורים – עלייה חופשית לארץ ישראל. בגרמניה הקימו העקורים שני גופים ציוניים מאוחדים: "ההסתדרות הציונית האחדה" ותנועת הנוער "נוח"ם" ("נוער חלוצי מיוחד"). במחנות העקורים פעלו גם קבוצות בורוכוביסטיות, כגון "פועלי ציון שמאל", וכן קבוצות אורתודוקסיות בעלות גוון אנטי-ציוני, שמספר החברים בהן היה מועט ולכן לא נודעה להן השפעה מרובה. אלא שכוונותיהם של אנשי "שארית הפליטה" לאחדות ציונית התנפצו במהרה אל מול המציאות שבה חי ופעל היישוב היהודי בארץ ישראל, שלא התנסה בוועות הכיבוש הנאצי. אנשי היישוב חי איש על פי השקפתו הפוליטית המיוחדת, ונבדלו זה מזה הן בראיית הדרך המדינית לקראת העצמאות, והן באידיאולוגיה החברתית שעל פיה תתנהל לדעתם המדינה העצמאית, לכשתקום. כתוצאה מכך החלה האחדות להתפורר בתוך זמן קצר, והתנועות השונות החלו להילחם על נפשותיהם של בני הנוער והמבוגרים.

15. קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 106-111.

16. עירית קינן, "השליחות הישראלית אל מחנות העקורים", בתוך **שארית הפליטה 1944-1948** (ישראל גוטמן, עדינה דרכסלר – עורכים, ירושלים, תשנ"א), עמ' 213 וכן הערה 18 שם. השליחים נבחרו לשליחותם בשל השתייכותם המפלגתית-פוליטית; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 12.

17. שלמה ברגיל, **מחפשים בית מוצאים מולדת** (ירושלים, תשנ"ט), עמ' 45; קינן, "השליחות הישראלית", עמ' 215: "נאמנותם של חברי פלוגות הסעד הייתה נתונה מראש לשני גורמים: גם למשלחת, אבל גם לתנועותיהם. שליחי התנועות היו נאמנים, כמובן, בראש ובראשונה לתנועות שמטעמן שוגרו, כל

של מפלגות הפועלים ושל ההסתדרות מפני התגברות כוחה של התנועה הרביזיוניסטית בקרב שארית הפליטה. נציגי מפא"י שביקרו במחנות העקורים התייחסו להשלכות האפשריות מכך שאוכלוסיית המחנות, שנתפסה כמועמדת טבעית לעלייה לארץ ישראל, לא ידעה למעשה מאום על הסתדרות העובדים הכללית ופעולותיה, על הקיבוצים ועל חיי הפועלים בארץ. לפיכך, הציעו נציגים אלה להקים ארגון-גג שייצג את כל מפלגות הפועלים בקרב שארית הפליטה, וייאבק בתנועה הרביזיוניסטית ובהשפעתה.¹⁸ ארגון "הפועל", שנוסד בשנת 1926 במטרה לקדם פעילות ספורטיבית בקרב הפועלים העבריים בארץ ישראל, והיווה חלק חשוב ובלתי נפרד מהמערכת ההסתדרותית וממפא"י,¹⁹ דאג לשלב בין השליחים את אנשיו, אשר דיווחו בקביעות על כל פעולותיהם למרכז "הפועל". מרכז "הפועל", בדומה לגופים ותנועות אחרים, ראה גם הוא בפעילות זו דרך להגדיל את מספר חבריו, גידול אשר היה נחוץ במיוחד לנוכח שנות השפל שעברו על הארגון למן מאורעות תרצ"ו ועד סוף מלחמת העולם השנייה. בשל משבר זה, שהגיע לשיאו בשנת 1945, נאלצו רבים מהסניפים להפסיק את פעולתם משום שמספר החברים בהם פחת והלך. כמו מנהיגי מפא"י ראו אפוא גם ראשי "הפועל" באנשי שארית הפליטה קהל יעד פוטנציאלי, שעשוי לרענן את השורות ולחזק את כוחם, ונקטו דרכים שונות כדי לגייסו אליהם גם באמצעות הפעילות הספורטיבית.²⁰

הפעילות לקידום הספורט שיזם ארגון "הפועל" מתוך המניעים שלעיל זכתה לאישור ולתמיכה לנוכח המצב הבטחוני ששרר בארץ ישראל באותה עת. התדרדרותו של המצב

שליח שימש בתפקיד כפול והיה ב-בזמן גם נציג המשלחת והיישוב וגם נציג תנועתו ונשא עמו את ציפיותיה, את הגוון המיוחד ואת האינטרסים שלה. גורמים אלה גרמו לשליחים להיסחף לפעילות תנועתית והקשו על שמירת האיזון הדק שבין פעילות כללית ובין עשייה למען התנועה. עצם מינוי חברי המשלחת על-פי השתייכותם המפלגתית עמד בסתירה למגמת עבודתם הכללית והמשותפת ולהיותם נציגים של היישוב כולו", שם, עמ' 217; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 168-196, 172-174.

18. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.208.4563, מכתב ללא חתימה שנשלח ב-20 ביוני 1947 מגולת גרמניה לזיאמה אהרונוביץ (ארן), בוועד הפועל של ההסתדרות. במכתב מביע הכותב האלמוני את חששו מהתחזקותה של התנועה הרביזיוניסטית במחנות העקורים, ומוסר מידע על המתרחש שם; **ארכיון העבודה והחלוץ**, **פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל**, 24.7.1946, עמ' 12: "המצב הזה מצמיח גידולים מסוכנים מאד. הרביזיוניזם בגרמניה כיום הוא כוח עולה ומסוכן... קיים גם אצ"ל... יש לשער שאין גוף ציבורי בגרמניה שאין בתוכו מרגלים"; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 128: "בית"ר מרעילה את נשמות הצעירים..."

19. חיים קאופמן, **ארגון "הפועל" 1923-1936** (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, 1993), עמ' 147.

20. **ארכיון העבודה והחלוץ**, **"הפועל" בין מועצה למועצה – דו"ח מפעילות ההתארגנות מאי 1944 – אפריל 1949**. דו"ח שנמסר לחברי המועצה הארבע עשרה של "הפועל", הראשונה שהתכנסה במדינת ישראל ב-31 במארס 1949 בתל אביב. תקציר הדו"ח מופיע גם ב**ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.483.

הביטחוני בשנים 1947-1948, בין השאר בגין ההתנכלות הערבית לתחבורה הציבורית, ניתוק יישובי הנגב והחשש מפני פלישתם של צבאות ערב, כל אלה דיכאו את רוחם של העקורים. החרדה העמוקה לגורל היישוב היתה נחלתה של כל שארית הפליטה, גם של מי ששמו פניהם לארצות-הברית או לקנדה.²¹ היא באה לידי ביטוי במתן פרסום מרובה לנעשה בארץ ישראל בעיתונות שיצאה לאור במחנות העקורים, ובכלל זה בעיתונות הספורט, שבה התפרסמו סיסמאות בזכות הגיוס והמאבקים שנכוננו לעולים החדשים עם הגיעם לארץ ישראל.²² התפיסה הביטחונית של "הפועל" ביטאה למעשה את גישתו של דוד בן גוריון, אשר כבר בסוף שנות העשרים, לאחר מאורעות תרפ"ט, החל להיות מודע לפוטנציאל הביטחוני הטמון בארגון ספורט. בן גוריון ראה ב"הפועל" את העתודה שתוכל לתרום ולחזק את ארגון "ההגנה"; הכשרה גופנית במסגרת ספורטיבית יכלה, להבנתו, לשמש מסווה גם לאימונים בעלי אופי ביטחוני-צבאי. ובכך היה "הפועל", כלשונו של דוד בן גוריון, "פרוזדור להגנה".²³

כיוון מחשבה כזה אכן הנחה את אנשי "הפועל", הן בפעילותם בארץ ישראל והן בפעילותם בקרב "שארית הפליטה". בעיקר יושם רעיון ההכשרה הגופנית במסגרת חוקית כמסווה לפעילות צבאית במבחני "אות הכושר" שהונהגו במחנות העקורים. את הסיסמה שנטבעה בהקשר זה, "היה מוכן לעבודה ולהגנה", הגה בין השאר צבי (הנריך) רסנר, ממנהיגי "הפועל" במחנות העקורים ומהדמויות הבולטות בפעילות הספורטיבית המאורגנת בהם.²⁴ במקביל לאימונים הגופניים התאמנו הניצולים שחיו במחנות העקורים גם בנשק, אשר סופק לפי הוראתו של גנרל ל. קליי, מפקד אזור הכיבוש האמריקני, לשם הגנה על המחנות, אך שימש גם לאימונים של חברי "ההגנה", אותם ארגנו השליחים מארץ ישראל. פעילות זו לקראת גיוס ועלייה, שהיוזמה לה באה מארץ ישראל, נעשתה בידיעת אנשי "הוועד המרכזי" ובתמיכתם.²⁵ כך, למשל, את הרובים ששימשו לאימונים העביר דוקטור אברשה בלומוביץ (עצמון), שהיה המזכיר הכללי וממלא מקומו של יושב ראש "הוועד המרכזי" ולימים קצין הרפואה הראשון של צה"ל עד 1956.²⁶

21. גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 106: "הקרבות בא", ההתנכלות הערבית לתחבורה היהודית, פלישת הלגיון הערבי, ניתוק יישובי הנגב והחשש מפני פלישה של מדינות ערב דיכאו את רוחם של העקורים. החרדה העמוקה לגורל היישוב הייתה נחלתם של כל יהודי גרמניה כולל אלה ששמו פניהם לקנדה או לארה"ב"; ראו גם קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 71.
22. **ידישע ספורט צייטונג**, A, מארס 1948, עמ' 1: "ספורטאים יהודיים, הכינו את עצמכם להיות החלוץ לפני העם, התכוננו לגיוס, הארץ מחכה וקוראת לכם". אותה קריאה הופיעה גם ב**ידישע ספורט צייטונג**, A, מאי 1948 וב**ידישע ספורט צייטונג**, A, יוני 1948.
23. **יומן בן-גוריון** מ-26 בינואר 1928, המרכז למורשת בן-גוריון, שדה בוקר.
24. צבי (הנריך) רסנר, **ה.מ.ל.ו: רעגולאמין מיט נארמאטיוון** (מינכן, 1947).
25. חיים הופמן יחיל "פעולות המשלחת הארצישראלית ל"שארית הפליטה" 1945-1949 (ב), **ילקוט מורשת**, לא (תשמ"א), עמ' 151-153.
26. נולד ב-1909 בעיר לומז'ה שבפולין. משנת 1940 שימש כרופא בצבא האדום, נפצע קשה בקרבות

במקביל ליוזמות חיצוניות אלו התארגנה הפעילות הספורטיבית במחנות גם כתוצאה ממניעים פנימיים, וכפתרון לבעיות קשות שאפיינו את שגרת היום-יום של שארית הפליטה, במיוחד בשל הגידול המאסיבי באוכלוסיית המחנות. אל הרבבות הבודדות של ניצולים שאכלסו את מחנות העקורים בקיץ 1945 נוספו בהמשך יהודים מהמזרח, בעיקר מפולין. אלה חזרו לפולין מיד לאחר השחרור כדי לחפש את קרוביהם ולהשיב לעצמם את הרכוש שעזבו בזמן המלחמה. משלא השיגו את מבוקשם שבו והסתננו לאזור הכיבוש האמריקני. קבוצה אחרת שהגיעה מפולין לאזור הכיבוש האמריקני כללה פליטים שבשנות המלחמה נמצאו בעומקה של יבשת אסיה. יהודים רבים ברחו מאימת הצבא הגרמני המתקדם כבר בספטמבר 1939 והגיעו לתוככי ברית המועצות. אחרי המלחמה, כשהשלטונות הסובייטיים העניקו לאנשים בעלי אזרחות פולנית אפשרות להישאר ברוסיה או לעבור לפולין, על פי בחירתם, ניצלו כמה וחמישים אלף יהודים את ההזדמנות לחזור לפולין.²⁷ גם הם מצאו כי בני משפחותיהם לא נשארו בחיים וכי רכושם הוחרם ונתקלו בגילויי אנטישמיות קשים מלוויים בפגיעות גופניות ובמעשי רצח (במסגרת 26 פוגרומים קטנים וגדולים שהתחוללו ברחבי פולין בחודשים אוגוסט – דצמבר 1945).²⁸ משום כך החלו הפליטים הללו לנוע מערבה לכיוון אזור הכיבוש האמריקני, שנודע ביחס הטוב כלפי הניצולים ובתנאים הטובים יחסית ששררו בו, ומשם התכוונו להמשיך לארץ ישראל, לארצות-הברית, לקנדה או לארצות אחרות. זרם הפליטים שהגיע לאזור הכיבוש האמריקני הלך וגבר והגיע כדי למעלה מ-5,000 פליטים בחודש.²⁹

ההתפתחויות האלה תרמו באופן ניכר להחמרת המצב, הקשה מלכתחילה, במחנות העקורים. את התנאים הקשים שבהם חיו העקורים תיאר ד"ר ליאו סרול (Srole), קצין הסעד

והחלים, ומי-1943 ואילך שימש כרופא ראשי של עוצבת פרטיזנים. משנת 1946 פעל בהנהגה של ארגון "שארית הפליטה", כיהן כמזכיר כללי וממלא מקום יו"ר הוועד המרכזי של "שארית הפליטה", יו"ר הנהלת "אורט" בגרמניה, נציג הוועד המרכזי בוועדת הפיצויים היהודית העולמית, אחראי להגנת המחנות של "שארית הפליטה". עלה ארצה ב-1948. מונה לקצין הרפואה של פיקוד צפון, וכיהן כקצין רפואה ראשי של צה"ל משנת 1949 עד ספטמבר 1956, ערב מבצע "קדש". בפעילותו כקצין הרפואה הראשון של צה"ל הקים ובנה את היסודות למערך חיל הרפואה ופעל רבות להעלאת כושרם הגופני של חיילי צה"ל. נפטר בשנת 1981; מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 157; גניז, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 38-39, בתזכיר שהגיש ב-20.10.1945. לראש המטה, גנרל סמית, המליץ דוד בן גוריון על הקניית חינוך גופני והתעמלות לצעירים, פעילות אשר שימשה למעשה מסווה לאימונים קדם-צבאיים של "ההגנה".

27. מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 12 ואילך.

28. גניז, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 113-116, 273-276; באואר, "ראשית התהוותו", עמ' 122-128; מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 17 ואילך.

29. לתיאור מפורט של מצב היהודים בפולין, ראו: ישראל גוטמן, **היהודים בפולין לאחר מלחמת העולם השנייה** (תשמ"ה), עמ' 27-41; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 54.

של אונרר"א במחנה לאנדסברג, שמציאות חמורה זו הניעה אותו להתפטר מתפקידו.³⁰ הבעיות שאותן תיאר סרול היו אופייניות לא רק למחנה העקורים, שאותו הכיר מקרוב, אלא לכל המקומות בגרמניה ואוסטריה שבהם התרכזו עקורים אחרי המלחמה.

בראש וראשונה מנה סרול את בעיית הצפיפות במחנות. בהתאם לנהלים שהיו מקובלים בצבא ארצות-הברית, שטח של שלושים ושישה רגל רבועים (3.348 מטר רבוע) הספיק לאדם בודד. במחנות יושמה הקצאת שטח זו למשפחות שלמות: בחדר שגודלו היה 12.5 מטרים רבועים מצא סרול שש עשרה מיטות במקום שתים עשרה. במיטות שנועדו ליחידים ישנו לעתים שניים, ואפילו שלושה. תנאי פרטיות מינימליים הושגו, בלית ברירה, בעזרת בדים שנתלו על גבי ארונות הבגדים ויצרו אשליה של קירות, ואל תוך השטח ה"פרטי" הצפוף הזה הוכנסו כסאות ושולחן, סביבו הסבו אורחים ומכרים שבאו לביקור.³¹

בעייה מרכזית נוספת שציין סרול היתה הבטלה: "המסייר במחנות מוצא אנשים רבים שאינם עובדים ולא יעבדו", נאמר בדוח שחיבר.³² בטלה זו נבעה, להערכתו, מהתנגדות פסיכולוגית מושרשת לעבודת כפיים, מסירוב עקרוני להשתלב בכל דרך שהיא בכלכלה הגרמנית (כל מי שהפר עיקרון זה וקשר קשרים עסקיים עם גרמנים זכה לקיתונות של ביקורת, והואשם בשיתוף פעולה ובסיוע לשיקומה של גרמניה), ומהיעדר תמורה הולמת לעובדים ולפועלים. כך, למשל, קיבלו עובדי השירותים במחנות העקורים תוספת של סיגריות, סבון, שוקולד ומצרכים אחרים, כתחליף לכסף. השיטה לא העניקה לפועלים תחושה כי הם מפרנסים את עצמם בכבוד, ולעומת זאת הביאה אותם לידי סחר יומיומי בשוק השחור.³³ בניסיון להתמודד עם בעיה זו עיבד הוועד המרכזי תוכנית להעסקתם של שלושים ושישה אלף פועלים, אך זו התגלתה עד מהרה כבלתי מציאותית³⁴ – הג'וינט אמנם תמך בה, אך לא הצליח לגייס את התקציבים הדרושים ליישומה. ארגוני הסעד השונים נקטו יוזמות צנועות יותר: הם עודדו את הקמתם של בתי מלאכה וסייעו לקואופרטיבים ולקיבוצים שהתארגנו בקרב שארית הפליטה ברכישת ציוד וכלי עבודה. הפעולות הללו אמנם הרחיבו במידת-מה את מעגל העובדים, אך לא פתרו באופן משמעותי את בעיית האבטלה במחנות העקורים.³⁵

30. Leo Srole, "Why the DP'S Can't Wait", *Commentary*, 3, 1 (January 1947), pp. 15-16. על הצפיפות הקשה ששררה במחנה לאנדסברג ראו גם יחיל, **פעולות המשלחת**, א, עמ' 16, וראו גם אצל קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 47.

31. גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 110-111; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 62-64; יצחק קמינסקי, **בשליחות הישוב למחנות העקורים בגרמניה 1946-1947** (חיפה, 1985), עמ' 68-69.

32. Serol, "Why the DP'S", עמ' 15-16, קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 135-138.

33. גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 74, 116-117.

34. קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 138-141.

35. שם, עמ' 140: "אולם בסופו של דבר נשארו רוב התוכניות על הנייר".

כתוצאה מכל אלה התפתחה במחנות פעילות ענפה של ספורט שחור, שגם אותה מציין סרול כאחת הבעיות הקשות של חיי היום-יום של שארית הפליטה. קיומו של השוק השחור העיב על היחסים בין העקורים לבין שלטונות הכיבוש האמריקניים וחשף את העקורים להתקפות אנטישמיות מצד האוכלוסייה הגרמנית, שהאשימה את היהודים בהרס הכלכלה הגרמנית. סרול נטה להמעיט בהיקף התופעה, ואף נקט בתיאור גישה אפולוגטית והשתדל ליצור "פרספקטיבה נכונה",³⁶ ואף-על-פי כן אין להטיל ספק בממדיה: השוק השחור היה המקור העיקרי לתצרוכת הקיומית הבסיסית של הניצולים.

בנוסף, סבלו יהודי שארית הפליטה גם מדימוי עצמי ירוד ביותר, אשר הושפע מלכתחילה מתחושות האשמה הנלוות להינצלותם בשואה. התיאורים השליליים של אנשי שארית הפליטה כבטלנים, ספסרים ואנטי-ציונים, שהופצו בארצות-הברית וביישוב היהודי בארץ ישראל, חיזקו דימוי שלילי זה והעצימו אותו.³⁷

על רקע זה של שלל בעיות שהעיבו על חייהם של הניצולים נולד הדחף לייצר דימוי חדש של יהודי המנותק מעברו, חזק מבחינה פיזית ונפשית ומסוגל להתמודד עם הבעיות הקיומיות והמאבקים שנכוננו לו בעתיד. דחף זה, שעליו הושתתה היוזמה הפנימית לפעילות ספורטיבית בקרב שארית הפליטה, קיבל ביטוי ברור בעיתונות המחנות, ובעיקר בעיתונות שיוחדה לענייני ספורט. עם הדמויות הבולטות מקרב שארית הפליטה שפעלו בכיוון זה נמנו שני אנשי "הפועל", האחים צבי (1913-1979) ובעוז (1912-2004) רסנר, שני ילידי וארשה וספורטאים מצטיינים שעסקו במגוון רחב של מקצועות. בועז היה, בשלהי שנות ה-30, היהודי היחיד שנבחרת פולין בכדור מים, וכן אלוף וארשה באגרוף ומטיל כידון מצטיין. אחיו, צבי, הצטיין בזריקת דיסקוס ובהיאבקות. בתחילת שנות ה-30 סיימו האחים רסנר את לימודיהם במכון הגבוה לתרבות הגוף בווארשה (פ. ו. ו. פ.) והוסמכו כמורים וכמאמנים לחינוך גופני. עד פרוץ מלחמת העולם השנייה עבדו השניים כמאמנים באגודות ספורט יהודיות, מטעם "הפועל" ואחרות, שפעלו בווארשה, לימדו במוסדות שהכשירו מורים לחינוך גופני ובמקביל עסקו בעצמם בפעילות ספורטיבית. בשנת 1939, אחרי פרוץ המלחמה, הגיעו האחים רסנר לרוסיה, שם שהה צבי במשך כל שנות המלחמה. בועז התגייס לצבא האדום, הגיע בו לדרגת קפיטן (סרן) בחיל התותחנים והגיע עם גדודו עד ברלין. בשנת 1945 שבו לווארשה, אך בגלל האנטישמיות הגואה עזבו את פולין והגיעו למינכן בפברואר 1946. מיד עם בואם גוייסו לעבודה ב"פארבאנד" וב"מרכז לחינוך גופני". עד חודש דצמבר 1948, מועד עלייתם ארצה, עסקו השניים בפעילות

36. Serol, "Why the DP'S". סרול נימק את התופעה בגורמים פסיכולוגיים, אך ציין כי "אין להכחיש כי פעילויות כאלה אכן קיימות" (עמ' 18); גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 144-148; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 71-72; מנקוביץ, **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 243-244, 277 ואילך.

37. Dinnerstein, *America and the Survivors*, עמ' 47: הגנרל פאטון, למשל, ראה בעקורים "תתי אדם, חסרי כל זיכוך חברתי או תרבותי של ימינו"; גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 29-31, 75-76, 112; קינן, **לא נרגע הרעב**, עמ' 72; וייץ, "דמותה של שארית הפליטה", עמ' 369-375.

ספורטיבית והטביעו את חותמם כמעט בכל תחומיה. בתחום ההדרכה הפעילו, כמעט לבדם, את הסמינרים להכשרת מדריכים לחינוך גופני, הכינו מספר רב של חוברות במגוון נושאים הקשורים בפעילות גופנית, באימון והדרכה, בשחייה ובאגרוף, וכן חיברו את התקנונים שעל פיהם התקיימה הפעילות הספורטיבית המאורגנת בקרב "שארית הפליטה". חוברות אלו היו את התשתית, האידיאולוגית והמעשית גם יחד, לפעילות הספורטיבית המאורגנת של "שארית הפליטה".³⁸

צבי רסנר היה גם עורכו הראשי של עיתון הספורט **יידישע ספורט צייטונג** (*Jidisize Sport Cajtung*) וכתב בו מאמרים רבים. באחד מהם, שהתפרסם ב-18 ביוני 1947 וכותרתו היתה: "nit iberchizern di alte felearn" ("לא לשוב על טעויות העבר"), קבע רסנר באופן נחרץ כי "הספורט והחינוך הגופני חייבים להפוך בתודעתנו לתהליך שבעזרתו נוכל להחיות מחדש את הנוער שלנו".³⁹ על פי רסנר ועל פי מקדמיה האחרים של הפעילות הספורטיבית מקרב הניצולים עצמם, מחלות, צפיפות ובטלה חייבו ליצור פעילות גופנית שתאזן את מצבו הנפשי והפיזי של הפליט. ההנהגות המקומיות, וכן ההנהגה המרכזית של מחנות העקורים, הבינו זאת והחלו לפעול בהתאם. היוזמה להתחיל בפעילות ספורטיבית נולדה למעשה כבר לפני ביקורו של דוד בן גוריון במחנות העקורים, בשלהי שנת 1945. פעילותם של מוסדות ההנהגה בארץ ישראל, שנבעו ממניעים שונים, וכן הפעילות של גופים כגון הג'וינט ואורט, נפלה אפוא על קרקע פורייה, של מוכנות לקראת סוג כזה של עבודה לשיפור מצבם של העקורים.

ההצעות המעשיות שהועלו לשם כך כללו אספקת מזון מגוון יותר, יצירת מרכזי פעילות קהילתית (בבתי גרמנים שיופקעו לצורך כך), מציאת תעסוקה נאותה לעקורים, החכרת אדמות לארגונים יהודיים לשם לימוד עבודה חקלאית, הקמת בתי ספר מקצועיים לקראת פרודוקטיביזציה, הקמת משטרה עצמית במחנות וכן ארגון פעילות ספורטיבית.⁴⁰ הקמתו, במאוס 1946, של "המרכז לחינוך גופני", שהיה אחראי לפעילות הספורטיבית המאורגנת במחנות "שארית הפליטה" ואשר פעולתו הקיפה בשיאה אלפי משתתפים, היתה פועל יוצא של סדרת ההמלצות הללו.

להלן תיסקר הפעילות הספורטיבית שהניבה ההתארגנות לקראת ריהביליטציה של הניצולים, על מכלול מרכיביה וענפיה. המגוון הרחב של התחומים, והמגמה הניכרת בכל

38. בספרו *The Redeemers* תיאר ליאו שוורץ את דמותו של צבי (הנריך) רסנר בעת שזה ביקר במחנה פלדאפינג, יחד עם ד"ר בוריס פליסקין ולוי שליט, עורכו של "אונדזער וועג". וכך כתב: "צבי (הנריך) רסנר, בשנות ה-30 לחייו, חסון, עסק באימון גופני בפולין לפני המלחמה, גם שפתו היתה שרירית ומעשית. דבריו על תחרויות, אקרובטיקה, ריצה, קפיצה, אגרוף וכדורגל הותירו רושם כאילו כל העולם נע סביב נושאים אלה..." *Schwartz, The Redeemers*, עמ' 140.

39. **יידישע ספורט צייטונג**, 3, עמ' 2.

40. ראו הערה 25 לעיל, גניזי, **היועץ לצבא האמריקני**, עמ' 39-45, 116-117; מנקוביץ **אידיאולוגיה ופוליטיקה**, עמ' 204-205.

תחום ותחום למסד פעילות מאורגנת ולייצר תוכניות אימונים ותחרויות קבועות, מעידים על החיוניות הרבה ועל הכוח הפנימי שאפיינו את אוכלוסיית העקורים, ואשר הפכו אותה למרכז יהודי חשוב בסוף שנות הארבעים של המאה העשרים. כ"היסטוריה של חיי היום-יום", שופך תיאור זה אור על התנהלות הניצולים במחנות העקורים בשנים הקשות שבהן המתינו לפתרון של קבע מחוץ לאירופה.

ענפיה ותחומיה של הפעילות הספורטיבית המאורגנת בקרב "שארית הפליטה"

א. ענפי פעילות

כדורגל: הכדורגל היה ענף הספורט הפופולארי ביותר במחנות. בין השאר מעיד על כך המקום הרב שתפסו הדיווחים על תוצאות משחקי הכדורגל במוסף הספורט שהוציאו לאור ה"פארבאנד" ו"המרכז לחינוך גופני", **היידישע ספורט צייטונג**. גם בעיתונים אחרים שיצאו לאור במחנות העקורים בלטו ידיעות ספורט על משחקי כדורגל – "ספארט ביילאגע".⁴¹

תחרויות הכדורגל הרשמיות התקיימו במסגרת שתי ליגות: ליגת ה"צפון" וליגת ה"דרום", וכן בליגה נמוכה יותר (ליגה א') שחולקה ל-3 אזורים. בליגה הצפונית (Cofn Lige) נערכו במשך תקופת הפעילות כ-90 משחקים. רוב הקבוצות היו מהסוג ווירטמברג ומקצתן (שלוש קבוצות) מהוף (Hof), במברג (Bamberg) ורינדסהיים (Rindsheim) שבצפון בוואריה. בליגה הדרומית (Dorem Lige) נערכו כ-130 משחקים. סדרת המשחקים הרשמיים בשתי הליגות הבכירות החלה במאי 1947. בשנת 1948 גדל מספרן של הקבוצות בשתי הליגות ל-13. **ביידישע ספורט צייטונג** הופיע מדור מיוחד, "בין שני שערי ליגה" (Cwiszn Cwej Lige Tojern), שבו פורסמו דיווחים נרחבים על המשחקים שהתקיימו, משחקים עתידיים, טבלאות עם מיקום הקבוצות, החלטות ועדת המשמעת בעניין שחקנים שהתנהגו באופן בלתי ספורטיבי, משחקים שהופסקו וכו'.⁴² בסך הכול פעלו במסגרת הרשמית של "המרכז לחינוך גופני" 55 קבוצות כדורגל, 22 בליגה הבכירה ו-33 קבוצות בליגה א'.⁴³

גם באזור הכיבוש הבריטי התקיימו תחרויות כדורגל בין הקבוצות היהודיות במסגרת ליגה, אם כי בהיקף מצומצם הרבה יותר לעומת התחרויות במחנות שבאזור הכיבוש האמריקני. רוב הקבוצות באזור הכיבוש הבריטי הגיעו ממחנה ברגן-בלזן, הגדול ביותר באזור, שמנה כ-13,000 נפש.⁴⁴ הפעילות בליגה זו, שחולקה לשתי קבוצות,⁴⁵ החלה ב-8 בספטמבר 1946.

41. ראו למשל, **אונדזער שטימע**, 15 בספטמבר 1946, עמ' 13, **אונדזער שטימע**, 15 בספטמבר 1946, עמ' 28.

42. **יידישע ספורט צייטונג**, 4, 25 ביוני 1947, עמ' 4.

43. **יידישע ספורט צייטונג**, 6, 9 ביולי 1947, עמ' 4-5, **אונדזער שטימע**, 40, 15 במאי 1947.

44. Koppel Pinson, "Jewish Life in Liberated Germany", *Jewish Social Studies*, 9 (1947), p. 107; יחיל, **פעולות המשלחת**, ב, עמ' 148, שם הוא נוקב אפילו במספר גדול יותר, של כ-20,000 עקורים שחיו לעתים במחנה; לבסקי, **לקראת חיים חדשים**, עמ' 49-53.

45. באלפיות האזור הבריטי לשנת 1946 זכתה קבוצת "גיבור" ברגן-בלזן, שגברה במשחק הגמר על קבוצת "כוכב"

לעתים התקיימו משחקים בין קבוצות כדורגל מאזור הכיבוש הבריטי לבין קבוצות כדורגל מאזור הכיבוש האמריקני.⁴⁶

טניס: ענף הטניס היה נהוג במספר קטן של מחנות באזור הכיבוש האמריקני, ובעיקר בגדולים שביניהם: לאנדסברג ופלדאפינג. במחנה לאנדסברג השתתפו בקבוצה גם נשים.⁴⁷ בתחרות שאורגנה במחנה פלדאפינג ב-28 במאי 1947 השתתפו 42 מתחרים.⁴⁸ פרט לכך לא התקיימה בענף ספורט זה פעילות במסגרת מסודרת של ליגה.

כדורעף וכדורסל: בענפים אלה התקיימו משחקי ידידות בלבד.⁴⁹ בכדורסל שיחקו לעתים מול קבוצות מהצבא האמריקני.⁵⁰

טניס שולחן: הפעילות בענף זה היתה נהוגה בכל סניפי "הפועל" וכן בסניפים אחרים. היא לא התקיימה במסגרת של ליגה, אלא כתחרויות בין בודדים שהתקיימו מדי פעם בפעם במחנות כגון זו שהתקיימה ב-28 בדצמבר 1947 במחנה פלדאפינג, בהשתתפותם של 30 מטובי טניסאי השולחן בקרב שארית הפליטה.⁵¹ טורניר גדול נוסף התקיים ב-2 וב-3 במארס 1948 במחנה לכפלד (Lechfeld).⁵² באימונים ובתחרויות השתתפו גם נשים ובני נוער.⁵³

הוקי קרח: הפעילות בענף זה התקיימה רק במסגרת סניף "הפועל" במינכן. בנוסף על האימונים שהתקיימו פעמיים בשבוע נערכו במהלך חודשי החורף של שנת 1948 משחקים מול קבוצות מהצבא האמריקני, שהסתיימו בניצחונות של קבוצת "הפועל" מינכן.⁵⁴ ניצחונות אלו הנחילו לקבוצה פרסום רב, ובעקבותיו גם הזמנות להתמודד מול קבוצות גרמניות, לטביות

(שטערן) ברגן-בלזן בתוצאה 3:0. משחק הגמר התקיים ביום שבת, 7 בדצמבר 1946 בברגן-בלזן. ראו **אונדזער שטימע**, 28, 15 בדצמבר 1946.

46. **אונדזער שטימע**, 21, אוגוסט 1946, מדווח על משחק כדורגל שהתקיים ב-27 ביוני 1946 בין "איחוד" לאנדסברג ל"התקוה" ברגן-בלזן. המשחק התקיים בלאנדסברג, והסתיים בניצחונה של הקבוצה המקומית בתוצאה 3:0.

47. **ידישע ספורט צייטונג**, 8, 30 ביולי 1947, עמ' 9.

48. **ידישע ספורט צייטונג**, 3, 1 ביוני 1947, עמ' 7.

49. **ידישע ספורט צייטונג**, 8, 30 ביוני 1947, עמ' 6, **ידישע ספורט צייטונג**, 3, 10 ביוני 1947, עמ' 7.

50. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.590, מכתב התאגדות "הפועל" בגרמניה למרכז "הפועל" מ-17 בדצמבר 1948. במכתב דווח על שני משחקי כדורסל שהתקיימו בין קבוצת "הפועל" מינכן לקבוצה מהצבא האמריקני. בשני המשחקים נוצחו ספורטאי "הפועל" בתוצאות 42:18 ו-26:30.

51. **ידישע ספורט צייטונג**, B 15, דצמבר 1947, עמ' 8.

52. **ידישע ספורט צייטונג**, A 19, מארס 1948, עמ' 5.

53. שם, שם, עמ' 10, וכן **ידישע ספורט צייטונג**, 8, 30 ביולי 1947, עמ' 9.

54. **ידישע ספורט צייטונג**, 16, ינואר 1948, עמ' 6, וכן **ידישע ספורט צייטונג**, A 19, מארס 1948, עמ' 6.

ואוקראיניות – הזמנות שנדחו מאחר שהשחקנים היהודים סירבו לשחק מול קבוצות של לאומים שנמנו עם מרצחיהם.⁵⁵

שחייה: מטרתו העיקרית של ענף השחייה היתה לימוד השחייה ולא קיום תחרויות, אם כי גם כאלה התקיימו מדי פעם. מקצוע השחייה היה מן החשובים שנלמדו בשעורי חינוך גופני בבתי הספר. בבריכת השחייה במינכן למדו לשחות כ-120 ילדים, ובתחרויות, שנערכו בספטמבר 1948, הוכיחו רבים מהם יכולת טובה.⁵⁶ מקצוע השחייה היווה גם את אחד התנאים לקבלת "אות הכושר".

שחמט: ענף השחמט תפס מקום חשוב במחנות העקורים, הן משום מקומו בתודעה כ"ספורט המוח" או "משחק המלכים" והתדמית האינטלקטואלית שנקשרה לעוסקים בו, והן משום יכולתו למלא את הזמן הפנוי, גם של אנשים מוגבלים מבחינת כושרם הגופני או גילם הגבוה. הפעילות בענף זה התקיימה בעיקר בתוך המחנות, ומדי פעם אורגנו תחרויות גדולות יותר שבהן השתתפו טובי השחמטאים במחנות.⁵⁷

אתלטיקה קלה: למקצועות השונים של האתלטיקה הקלה יוחסה חשיבות רבה ולכן עסקו בה כמעט בכל אגודות הספורט במחנות העקורים. פעילות זו כללה תחרויות מקומיות ובין-אגודתיות במסגרת של אגודות הספורט שפעלו במחנות וכן אליפות כוללת של "שארית הפליטה". האליפות הכוללת לשנת 1946 התקיימה במחנה לאנדסברג בחודש ספטמבר, והשתתפו בה 85 אתלטים מ-13 אגודות ספורט שפעלו באזור הכיבוש האמריקני וכן ספורטאים שלמדו בסמינרים להכשרת מדריכי ספורט. נשים נטלו חלק רק בחלק מהמקצועות. כמו כן התקיימה אליפות נוער ב-4 מקצועות, לבנים ולבנות.⁵⁸ האליפות השנייה באתלטיקה קלה לשנת 1947 התקיימה בבאד-רייכנהל בספטמבר 1947, בנוכחות כ-1000 צופים, רובם יהודים. באליפות זו השתתפו 100 ספורטאים שחלקם נסע מאות ק"מ כדי להשתתף בתחרויות.⁵⁹ כמו כן התקיימו תחרויות באתלטיקה קלה בין אגודות ספורט שונות שפעלו במחנות העקורים, בעיקר בימי חול המועד של סוכות או פסח (Jom Tov).⁶⁰

55. בועז רסנר, "הפועל במחנות 'שארית הפליטה'", גורן כידון (ינואר 1949), עמ' 7.

56. שם, שם; **יידישע ספורט צייטונג**, A, מארס 1948, עמ' 1, צילום של קבוצת השחייה "הפועל" מינכן, ראשון משמאל צבי (הנריך) רסנר.

57. **יידישע ספורט צייטונג**, A, יוני 1948, עמ' 6. גם במחנה ברגן-בלזן שבאזור הכיבוש הבריטי אורגנה בספטמבר 1946 תחרות שחמט גדולה, בהשתתפותם של 36 מטובי השחמטאים בקרב "שארית הפליטה". ראו **אונדזער שטימע**, 28, דצמבר 1946.

58. ראו הערה 7.

59. **יידישע ספורט צייטונג**, B 11, אוקטובר 1947. כמעט כל העיתון הוקדש לסיקור התחרות.

60. **יידישע ספורט צייטונג**, 9, 4 בספטמבר 1947, עמ' 10; **יידישע ספורט צייטונג**, 8, 20 ביולי 1947, עמ' 6. וראו הערה 9.

קבוצת "הפועל" מינכן, אלופת "שארית הפליטה" באתלטיקה קלה לשנת 1947. במרכז התמונה צבי (הנריך) רסנר. ראשון משמאל אחיו בועז רסנר.
המקור – **יידישע ספורט צייטונג**, B 11, אוקטובר 1947.

אגרוף: "האגרוף הוא סמל לכוחנו" – זו היתה הכותרת הראשית ב**יידישע ספורט צייטונג** מס' 5 מ-2.7.1947 ואכן, ענף האגרוף תפס מקום חשוב מאוד במחנות "שארית הפליטה", מאחר שבתודעת הניצולים היה בו סמל לכוחו של העם היהודי בעבר, ולכוחו המתחדש בהווה. מתחת לכותרת הכתבה האמורה בעיתון הופיעה תמונה של קבוצת מתאגרפים יהודים בפולין לפני המלחמה. בכתבה עצמה הודגש כי יהודים כגון דניאל מנדוזה (Daniel Mandosa) ומקס בר (Baer) נמנו בעבר עם טובי המתאגרפים בעולם, וכי ענף האגרוף היה אחד ממקצועות הספורט הראשונים שהחלו לפעול במחנות העקורים. כתבה אחרת הדגישה את חשיבותו הרבה של ענף ספורט זה, הן לשמירת כבודו של האדם היהודי והן כהכנה לקראת החיים הקשים שעוד נכוונו לו.⁶¹

61. **יידישע ספורט צייטונג**, 16, ינואר 1948, עמ' 2.

הפעילות בענף האגרוף התקיימה במסגרת תחרויות שנערכו במחנות בין אגודות שונות, ואשר עוררו עניין רב ומשכו קהל צופים גדול.⁶² באחת מהן, שהתקיימה בפלדאפינג בתאריכים 4-3 באפריל 1948, השתתפו 32 מתאגרפים, ביניהם ילדים בני 11.⁶³ במקביל נערכו גם בענף זה אליפויות, ובהן השתתפו חברי המועדונים השונים. האליפות הראשונה התקיימה במינכן ב-27-29 בינואר 1947,⁶⁴ והשנייה התקיימה אף היא במינכן, ב-16-18 באפריל 1948. האליפות הראשונה נפתחה בטקס רשמי בהשתתפותם של נציגים מהסוכנות היהודית, הג'וינט ו"הוועד המרכזי".⁶⁵

ב. פרויקטים מיוחדים

סמינרים למדריכי ספורט. הכשרת מדריכים לפעילות ספורטיבית מקרב אנשי שארית הפליטה עצמם החלה כבר בחודשים אוגוסט – ספטמבר 1946, במסגרת הסמינרים הראשונים להכשרה. כל אחד מהסמינרים נמשך שבוע ימים, ותוכנית הלימודים כללה, בין השאר, מתודיקה של חינוך גופני, אתלטיקה קלה, כדורסל, כדורעף, אגרוף, שחייה, אנטומיה ומשחקים שונים.⁶⁶ משך הסמינר הורחב לעתים לשבועיים וחצי. את הסמינרים, שבהם הוכשרו במהלך השנים 1946-1948 מאות מדריכים לחינוך גופני, מימנו בעיקר ארגון הג'וינט והסוכנות היהודית.

ג. אות הספורט: "היה מוכן לעבודה ולהגנה" (ה.מ.ל.ו.)

אחד הבולטים בפרויקטים שנועדו ליישם את תוכנית הריהביליטציה להבראה, אימון והכשרה לעבודה ולהגנה היה מפעל תחרותי, שכונה בראשי תיבות "ה.מ.ל.ו." ("היה מוכן לעבודה ולהגנה") ואשר במסגרתו הוענק "אות הספורט".⁶⁷ כן לקחו משתתפיו של פרויקט זה חלק בהגנה על מחנות העקורים.⁶⁸ המרכז לחינוך גופני העניק למפעל ה"ה.מ.ל.ו." ממד של תחרות

62. **יידישע ספורט צייטונג**, 3, 18 ביוני 1947, עמ' 7; **יידישע ספורט צייטונג**, A 19, מארס 1948, עמ' 5. התחרות התקיימה במחנה פלדאפינג ב-24 בפברואר 1948, וכל אנשי המחנה הגיעו לצפות במתאגרפים.

63. **יידישע ספורט צייטונג**, A 20, אפריל 1948, עמ' 9.

64. **הארכיון ע"ש צבי נשרי**, AD 2.2.33. ראו גם מכתב בחתימת ד"ר פליסקין מ-21 בפברואר 1947 (מס' /1333). המכתב נשלח לצבי רסנר. במכתב מביע ד"ר פליסקין את הערכתו לצבי רסנר על העזרה שהושיט בארגון אליפות "שארית הפליטה" באגרוף שהתקיימה במינכן. המכתב נמסר לי על ידי אלמנתו של צבי, הגב' בתיה רסנר, ואני מודה לה על כך.

65. **יידישע ספורט צייטונג**, B 1, אפריל 1948, עמ' 3-4.

66. **הארכיון ע"ש צבי נשרי**, AD 2.2.33.

67. רסנר, **ה.מ.ל.ו.: רעגולאמין מיט נארמאטיוון**, עמ' 1.

68. יחיל, **פעולות המשלחת**, ב, עמ' 153: "...הדגש לא היה על השימוש בנשק אלא על ספורט וחינוך גופני לכן שיתפנו פעולה עם ארגוני הספורט..."

תוכנית הסמינר למדריכי ספורט שהתקיים בלאנדסברג בתאריכים 6-1 בספטמבר 1946. האחים רסנר היו המדריכים הראשיים בקורסים הנ"ל.

L E K C J O N S - P L A N

an II-tn SEMINAR far sport instruktorn un lerers fun fiz. dero.

fun 1.IX. bizn 6.IX.

Zuntig 1.IX.

8.00-10.00	Metodik fun fizisze derciung	Iektor Prof.H.Rasner
10.00-12.00	Lajcht-atletik	" H.un B.Rasner
15.00-18.00	Wolejbol ,basketbol	
16.00-18.00	Boks	Prof.B.Rasner

Montag 2.IX.

8.00-10.00	Erszte hilf	Dr.M.Feigeberg
10.00-12.00	gimnastig	Prof.H.Rasner
15.00-18.00	Lajcht-atletik	Prof.brider Rasner

Dinstag 3.IX.

8.00-9.00	Metodik fun fizisze derciung	Prof.H.Rasner
9.00-10.00	gimnastik	" " "
10.00-12.00	lajchtatletik	Prof.brüder Rasner
15.00-18.00	Anatomije	Doc.Dr.Goldstein

Mitwoch 4.IX.

8.00-10.00	Anatomije	Doc.Dr.Goldstein
10.00-12.00	Lajcht-atletik	Prof.Brider rasner
15.00-18.00	Boks, Wol. basketbol	" B.Rasner

Donersztig 5.IX.

8.00-10.00	Erszte hilf, zelbstbeobachtung	Dr.M.Feigenberg
10.00-12.00	gimnastik	Prof.H.Rasner
15.00-18.00	lajcht-atletik	Prof.brider rasner

Frajtig 6.IX.

8.00-10.00	fizjologije fun fiz.ibungen	Prof.H.Rasner
10.00-12.00	lajcht-atletik	Prof.Brider Rasner
15.00-18.00	Boks, bawegungs szpiln	Prof.B.Rasner

Lansberg 31.vIII.46

Lajter fun Seminar

/-/Prof.H.Rasner

REZUMÉ UN TOG

fun II-tn SEMINAR fur sport instruktorn un lerere fun

Finisze darcium:

Ojizztejn.	7.00
Ordnung, waschen	7.00-7.25
Exischtig	7.25-7.55
Lekcjes	8.00-12.00
Mitag	12.00-13.00
Rue	13.00-15.00
Lekcjes	15.00-18.00
Frajecajt	18.00-21.50
Nacht Report	21.50-22.00
Nacht cajt	22.00-7.00

Lajter fun II-tn Seminar

Landsberg, 25.VIII.49

/-/ Prof. H. Kasner

בין המחנות והמוסדות השונים שפעלו בקרב שארית הפליטה, ואף פרסם לעתים קרובות את תוצאותיו, היינו את מספר הזכאים לאות בכל מחנה, לפי האגודות שפעלו בו.⁶⁹ הענפים שבהם נבחנו המשתתפים (אשר חולקו, על פי קריטריוני גיל ומין, לקטגוריות נוער, בוגרות ובוגרים) כללו את אלה שתורמתם הוערכה כחשובה במיוחד לפיתוח כושר גופני: ריצה (למרחקים שונים), קפיצה לגובה ולמרחק, זריקת דיסקוס והטלת כידון, שחייה והתעמלות.⁷⁰

ג. פרסום ויחסי ציבור: ספורט ופעילות גופנית בעיתונות מחנות העקורים

הפעילות הספורטיבית וסוגיית תרבות הגוף קיבלו, כאמור, ייצוג נרחב יחסית בעיתונות שנוצרה במחנות העקורים. בצמוד לעיתון **אונדזער וועג** (*Undzer Weg*), שהיה ביטאנון הרשמי של הוועד המרכזי באזור הכיבוש האמריקני, הוציא "המרכז לחינוך גופני" מוסף ספורט מיוחד, **הידישע ספורט צייטונג**.⁷¹ בשנים 1947-1948 הופיעו כ-30 גיליונות של המוסף (שיצא לאור במועדים לא קבועים, ובתכיפות משתנה). גם בעיתונות מחנות העקורים באזור הכיבוש הבריטי הופיעו לפרקים ידיעות ספורט שונות.⁷²

בנוסף יצאו לאור חוברות הדרכה ופרסומים בנושאי ספורט, שרובן הופיעו בשנת 1947 במינכן, בהוצאת "המרכז לחינוך גופני". הן נכתבו, כאמור, על ידי האחים רסנר והיוו למעשה את התשתית הרעיונית והמעשית לפעילות הספורטיבית המאורגנת בקרב שארית הפליטה.⁷³

"ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל' וקשריה עם 'שארית הפליטה'"

כאמור, מפלגות הפועלים בארץ ישראל ראו בשארית הפליטה עתודה שעשויה להרחיב את שורותיהן, ועל כן היו מעוניינות בקשר קבוע עם העקורים הללו, עם מנהיגיהם ומוסדותיהם. "ההתאגדות לתרבות הגופנית 'הפועל'", וכן הפעילות הספורטיבית שהתקיימה במחנות העקורים במסגרות אחרות, היוו ערוצי תקשורת חשובים ומרכזיים שבאמצעותם אכן ניתן היה להגדיל את מספרם של חברי תנועת הפועלים.⁷⁴ ארגון "הפועל", אף שלא היה ארגון

69. ראו, למשל, **ידישע ספורט צייטונג**, 9, 4 בספטמבר 1947, עמ' 11.

70. ראו הערה 67, שם.

71. צמח צמריון, **העיתונות של "שארית הפליטה"**, עמ' 86-91, 141-144. על **הידישע ספורט צייטונג** ראו צמריון, **פרקי שואה**, עמ' 55-56.

72. ראו צמריון, **העיתונות של "שארית הפליטה"**, עמ' 166.

73. צבי (הנריך) רסנר, **פיזישע איבונגען פאר שולן** (מינכן, 1947); רסנר, **ה.מ.ל.ו: רעגולאמין מיט נארמאטיוון**; H. Rasner, *Lern zich Schwimmen* (Munchen, 1947); H. Rasner, *Fizische kultur* (Munchen, 1947); B. Rasner, *Boks instruktör* (Munchen, 1947).

74. מנהיגי "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" ראו את תפקיד "הפועל" באשר הוא כתא הראשוני להפצת רעיונות ספורט הפועלים ומפלגת הפועלים. "הו לנו פעילים ראו אותנו כראותכם כל תא ראשוני של הסתדרות..." עמנואל גיל, **סיפורו של "הפועל"** (תל אביב, 1977), עמ' 221.

הספורט היחיד שטיפח את הקשר עם שארית הפליטה, נידון בהקשר זה כמקרה מבחן. כגוף מסונף לתנועת השלטון, מפא"י, היתה "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" הדומיננטית ביותר בקרב שארית הפליטה מבחינת מספר פעיליה וסניפיה. קשריו של מרכז "הפועל" עם מחנות העקורים החלו להתרקם בקונגרס הציוני ה-22, בדצמבר 1946, שדן בין השאר גם במצב החינוך לספורט בארץ ישראל. בפני צירי הקונגרס הופיעה משלחת שהורכבה מנציגי "הפועל", מכבי ואליצור. את מכבי ייצג ג' פלש, את אליצור י' אליאש ואת "הפועל" ייצג ברוך בג. התזכיר שחילקו לצירי הקונגרס על מצב החינוך הגופני בארץ, כמו גם דרישתו של ברוך בג שהסוכנות היהודית תשתתף בנטל החינוך הגופני, עוררו הד רב.⁷⁵ כתוצאה מכך קיבלו צירי הקונגרס את החלטה הבאה: "הקונגרס רואה את החינוך הגופני של הנוער והעם העברי בארץ ובגולה כחלק אינטגרלי של החינוך הציוני המחנך למשמעת לאומית, לסדר ולכושר גופני. הקונגרס מציין בסיפוק את הישגיהם החלוציים של ארגוני הספורט בארץ ואת פעולותיה של 'המחלקה להכשרה גופנית' בוועד הלאומי, ורואה הכרח דחוף בפעולה מיוחדת בשטח החינוך הגופני".⁷⁶ במקביל התבקש ברוך בג לפעול בענייני "הפועל" באירופה, וליזום במסגרת זו ביקורים של קבוצות ספורט מ"הפועל" במחנות העקורים היהודים בגרמניה.⁷⁷ ואכן, מיד בסיום הקונגרס יצא ברוך בג לסיור באירופה, ובפברואר 1947 הגיע למחנות העקורים בגרמניה ושהה בהם שבועות אחדים. את רשמיו תיאר בהרחבה עם שובו ארצה, במאמר שנכלל בחוברת בהוצאת המחלקה להכשרה גופנית.⁷⁸ בחודשים שבהם שהה בחו"ל ניהל ברוך בג התכתבות ענפה עם חבריו במרכז "הפועל", להם שיגר כשש עשרה איגרות. מאיגרות אלה ניתן לשחזר את תוכנית הפעולה שאותה הציג בפני חברי מרכז "הפועל", אשר נועדה לקיים את הקשר עם העקורים במחנות.⁷⁹ באיגרות הללו ניכר היטב הממד התעמולתי, המבקש לגייס כוחות מקרב העקורים.

בג תבע במפורש כי שליחי "הפועל" למחנות העקורים בגרמניה יגלו נאמנות מוחלטת ובלעדית ל"הפועל". עם זאת הדגיש כי אין לחשוף את הנאמנות הבלעדית הזאת: בדבריו על הפעילות הספורטיבית בבתי הספר ובתנועות הנוער העיר כי יש להבטיח שהפעילות לא תוצג

75. ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.711.

76. הארכיון הציוני המרכזי, הקונגרס הציוני הכ"ב, ההנהלה של ההסתדרות הציונית (ללא תאריך), החלטה 104, עמ' 601.

77. זה היה אחד מחמשת התפקידים שהוטלו עליו בישיבת מרכז "הפועל" מיום 24 בנובמבר 1946. ראו: ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.611. ראו גם ישיבת המזכירות מ-13 בנובמבר 1946, ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.281.

78. ברוך בג, "רשמיו סיור באירופה", החינוך הגופני, טו (יוני-יולי 1947), עמ' 9-11.

79. גיל, סיפורו של "הפועל", עמ' 238-239; ברוך פורמן, "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל' ומעורבותה בקליטת עליה בשנים 1946-1960 (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן, ינואר 2005), עמ' 120-124.

רשמית כפעילות מטעם "הפועל". כדי שלא להחריף את המתיחות הפוליטית בין התנועות, וכדי להסוות את הפעילות הפוליטית האקטיבית של מפלגות הפועלים, הסווה בג במכוון גם את פעילותו שלו באירופה "באצטלא [כך במקור] של פעולה כללית מטעם מוסד כללי ולא של 'הפועל' בלבד".⁸⁰ עוד המליץ בג כי הגוף שירכז את פעילותם של השליחים מטעם ארגוני הספורט, אשר יסיירו ברחבי גרמניה, יורכב מ-5 חברים, 3 חברי "הפועל" ו-2 חברי מכבי, שיישלו מהארץ ויפעלו לכאורה במסגרת אונרר"א ובמדיו. מרכז המשלחת יהיה חבר "הפועל" וחבריה יתחייבו לשנת פעילות אחת לפחות בגרמניה. לכאורה אמורים היו אם כן חברי המשלחת לייצג את האינטרסים של כלל היישוב, אך בפועל ייצגו אך ורק את האינטרסים של ארגוני הספורט והגופים הפוליטיים שעמדו מאחוריהם.⁸¹

בג אף הציע להקציב סכום כספי בסך 500 לא"י לרכישת ציוד לסניפי "הפועל" במחנות העקורים.⁸² במקביל המליץ כי אחרי סיום בארצות-הברית באפריל 1947 תקיים נבחרת הכדורגל של "הפועל" כמה משחקים נגד קבוצות כדורגל מהמחנות, ונגד קבוצות של חיילים אמריקנים. להמלצה זו היתה אג'נדה ברורה: להציג את חשיבותו של ארגון "הפועל" ולהשפיע על העקורים לתמוך בו. אף שלא מומשו, ניכרת בהמלצות אלה, ובמודעות שהן מפגינות למצבם הקשה של העקורים ("על אנשינו שבמחנות שלמעשה נמצאים במצב רוח מסוכן ומיואש ממש לאור הסיכויים להשתחרר מהמחנות האלה")⁸³ מגמת התעמולה והגיוס המכוונת והמתוכננת ביחסם של ארגון "הפועל" ושל מפא"י אל העקורים בגרמניה.

בהמשך לפעילות זו של בג ולחשיבות הרבה שייחסו במרכז "הפועל" לעקורים ולקשר עמם, הקים בג בנובמבר 1947 ועדת חוץ לטיפול בענייני "הפועל" בארצות הגולה. הוועדה נקראה "ועדת הגולה"; היא פעלה ליד מזכירות מרכז "הפועל", מתוך כוונה להקים מוסד עולמי של "הפועל". "ועדת הגולה" היתה אחראית לשמירת הקשר ולקידום האינטרסים של מרכז "הפועל" בארצות הגולה ובמחנות העקורים. על הוועדה הוטלו שבעה תפקידים, שהמרכזיים שבהם היו הכשרתם של הספורטאים המאורגנים ב"הפועל" לחיי עבודה והגנה בארץ ולמפעלי ההגשמה הציונית בגולה תוך שיתוף פעולה עם התנועה החלוצית והמוסדות המתאימים, כיוון חברי "הפועל" בחו"ל לקראת הצטרפות לשורות "הפועל" בארץ, ודאגה לכך שחברי "הפועל" מחו"ל ימשיכו את פעילותם בשורות "הפועל" גם בארץ. לשם השגתן של מטרות אלה הוחלט במרכז "הפועל" על סדרת פעולות מעשיות, ובהן שיגור שליחים לחו"ל, ארגון והדרכה בחו"ל,

80. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.611, מכתב מס' 14, נשלח מפריז ב-3 בפברואר 1947.
81. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.611, מכתבו האחרון של ברוך בג, מינכן-פריז, 4-מ בארס 1947.
82. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.611, מכתב מס' 10, שנשלח מבאזל ב-28 בדצמבר 1946.
83. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.611, מכתבו של ברוך בג, שנשלח מפריז ב-9 ביולי 1947. על האכזבה מביטול המסע של נבחרת "הפועל" במחנות "שארית הפליטה" ראו **ידישע ספורט צייטונג**, 6, 9 ביולי 1947. על מסע נבחרת "הפועל" בארצות-הברית ראו ע' גיל, **סיפורו של "הפועל"**, עמ' 229-230.

וכן הפעלתם של אנשי "הפועל" שבקרב שליחי הביטחון בחו"ל כמדריכי אימון גופני לצורכי "ההגנה", והכשרה מיוחדת של שליחים אלה.⁸⁴

מסעפי התקנון של "ועדת הגולה" עולה כי אנשי מרכז "הפועל" ייחסו חשיבות רבה לאימון הגופני של אנשי שארית הפליטה, אימון שתכליתו היתה להכשירם לחיי עבודה והגנה בארץ ישראל, תוך הדגשת שיתוף הפעולה עם "התנועה החלוצית". במקביל עולה מהם כי אנשי "הפועל" אכן ראו בפעילות הגופנית אמצעי לפעילות פוליטית תעמולתית שנועדה להגביר את הזיקה האידיאולוגית בין שארית הפליטה לתנועת הפועלים. עוד עולה מן התקנון כי אנשי "הפועל" ביקשו לממש את המטרה הזו לא רק באמצעות אנשיהם שלהם, אלא באמצעות גופים שונים שנמצאו בקשרים עם שארית הפליטה, ובהם, בנוסף ל"שליחים הביטחוניים", גם אנשי עלייה ב' וחיילי הבריגדה, וכי חברי מרכז "הפועל" הסתייעו באנשים אלה גם לצורך השגת מידע על כלל הפעילות הספורטיבית במחנות.⁸⁵

עם השליחים מטעם "הפועל" נמנה חבר מרכז "הפועל" ישראל קלומפוס (קורנת), שיצא במאי 1948 במסגרת "פלוגת הסעד".⁸⁶ על יציאתו לגרמניה הודיע מרכז "הפועל" להתאגדות "הפועל" בגרמניה במכתב מ-15 במרס 1948, ובו ציין כי מטרת שליחותו היא רצונו של מרכז "הפועל" בארץ לייעל את פעילות סניפיו בגרמניה. יחד עם קלומפוס יצא גם שליח מכבי, מ' איזנשטטר (ברזילאי). מיד עם הגיעם לגרמניה, במאי 1948, ארגנו השניים יחד שני קורסים למדריכי חינוך גופני במחנות שבאזור הכיבוש האמריקני והשתלמות בחינוך גופני למורים

84. ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.583, תקנון ועדת הגולה.

85. ראו מכתבו של חבר מרכז "הפועל" דב פרוסק מ-21 במרס 1948 ל"דני", שבו הוא מבקש ממנו דיווח מפורט על הנעשה בסניפי "הפועל" בגרמניה, כגון: מספר הסניפים, מספר החברים, הפעילות והקשר עם ארגונים אחרים. ראו: ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.701. "דני" היה כינויו של זאב שינד (1909-1953), שהיה בשנות השלושים שליח בפולין. באביב 1937 השתתף שינד בסמינר של תנועת "דרור פרייהייט". בישיבה סודית, שהתקיימה בסיומו של הסמינר, סוכם כי בשל המצוקה שבה היו שרויים קיבוצי ההכשרה (משום שהבריטים הפחיתו את מספר רישיונות העלייה שסופקו לחלוצים), יש לחדש את העלייה הבלתי לגלית שהופסקה בשנת 1934. ב-1938 נמנה שינד עם "המנגנון", צוות מצומצם שישב ביוון וארגן משם את העלייה הבלתי לגלית. ב-1941 הגיע שינד לקושטא, ובין היתר עסק ברכישת ספינות למוסד לעלייה ב' בארצות-הברית. לאחר מלחמת השחרור היה מנכ"ל משרד הביטחון, מנכ"ל משרד התחבורה ויו"ר חברת "צים". ראו: תורן – זפים לבית צים (ינואר 1955) במלאת שנה למותו של זאב שינד. וראו ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.583, ישיבת מוזכרות "הפועל" מ-23 במאי 1948. "החבר שמשון הלפרין מקיבוץ משמר-הנגב שחזר זה עתה מגרמניה תיאר את התנאים בהם חיים יושבי המחנות ומסר דו"ח על פעולות אירגון 'הפועל' בגרמניה".

86. ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.708, פרוטוקול ישיבת ההנהלה המקצועית, מס' 300 וראו גם ארכיון העבודה והחלוץ, IV. 244.611, ישראל קלומפוס (קורנת) נולד ב-1913 בקניגסברג שבגרמניה. בדצמבר 1934 עלה לארץ, מילא שורת תפקידים במרכז "הפועל" ובסוכנות היהודית, ולאחר מכן עזב את הארץ לפרנקפורט ולא שב.

בבתי הספר. פעילותו של קלומפוס במחנות העקורים נתקלה בקשיים רבים, מאותם הקשיים שהעיבו גם על פעילותו הרשמית של "הפועל" במחנות העקורים, ובהם החוסר במשאבים כספיים ובציוד, והקפאת הפעילות הספורטיבית לנוכח הקריאה שיצאה באוקטובר 1948 לכל פעילי הספורט הארץ ישראליים במחנות העקורים, לשוב ארצה ולהתגייס לשירות צבאי בצה"ל. כן הקשו על פעילותו התסכול והאכזבה הגואים שהצטברו בלב רבים מאנשי שארית הפליטה ככל שחלף הזמן והפתח ליציאה מהמחנות ולעלייה ארצה לא נפתח.

על רקע מצב עניינים זה הציע קלומפוס לאנשי מרכז "הפועל" בארץ תוכנית לשיפור הפעילות הספורטיבית במחנות.⁸⁷ ברם, גם תוכנית זו לא יצאה אל הפועל, משום שגם הוא וגם חברו לשליחות, מ' איזנשטטר (ברזילאי), הועברו מתפקידם זמן קצר לאחר שהגיעו לגרמניה, לאחר שהנהלת המשלחת הארץ-ישראלית דרשה זאת במפורש. מזכירות מרכז "הפועל" מחתה על הדחתו של קלומפוס ואף דרשה ממחלקת השליחים בסוכנות היהודית, הן בישיבת מזכירות המרכז מ-19 בספטמבר 1948⁸⁸ והן במכתב חריף שנשלח בתאריך 24 בספטמבר 1948,⁸⁹ להחזירו לתפקידו הקודם – אבל הדרישה לא נענתה וקלומפוס המשיך לעסוק בתפקידו החדש כמנהל הסוכנות היהודית באזור פרנקפורט ואיש הקשר עם שלטונות הצבא בהידלברג.

סיכום

הקמתה של מדינת ישראל, ובעקבותיה העלייה הגדולה, בישרו למעשה על דעיכתה של הפעילות הספורטיבית בקרב שארית הפליטה בשלהי שנות הארבעים, לקראת סגירתם של רוב המחנות הללו. לפי דיווחים שנמסרו בקונגרסים של שארית הפליטה, בשיאה הקיפה הפעילות הספורטיבית 14,327 אלף ספורטאים, שפעלו ב-104 מועדונים,⁹⁰ ונטלו חלק

87. **הארכיון ע"ש צבי נשרי**, AD 1.2.34 מ-4 באוגוסט 1948. המכתב כתוב גרמנית, על נייר מכתבים רשמי של הסוכנות היהודית, המחלקה להכשרה גופנית במינכן, וראו שם מכתבו של שותפו של ישראל קלומפוס לשליחות, מ' ברזילאי, מ-21 באוגוסט 1948 (סעיף 1). בין השאר הציע ישראל קלומפוס להקים מחלקה להכשרה גופנית ליד הסוכנות במינכן, להגביר את פעילות ה.מ.ל.ו, להרחיב את מסגרת ההדרכה במטרה להכשיר מדריכים לחינוך גופני וכו'. על פעילותם של י' קלומפוס וחברו מ' ברזילאי, ראו גם **הוועד הלאומי לכנסת ישראל – המחלקה להכשרה גופנית: סקירה על פעולות המחלקה בשנים תש"ז-תש"ח**: "אחרי מו"מ ממושך יצאו 2 שליחי המחלקה מ' ברזילאי ו-י' קלומפוס למחנות הנידחים בגרמניה... אורגנו על ידם 2 קורסים למדריכי החינוך הגופני במחנות באזור האמריקני וקורס השתלמות למורי ביה"ס", שם, עמ' 10.

88. **ארכיון העבודה והחלוץ**, IV. 244.243.

89. שם, שם.

90. ראו הערה 7. 14,327 ספורטאים פעילים נטלו חלק בפעילות הספורטיבית המאורגנת בלמעלה מ-100 מועדונים בקרב "שארית הפליטה". כך נמסר למשתתפי הקונגרס השני של "שארית הפליטה" על ידי ד"ר אברהם בלומוביץ (עצמו), שדיווח על פעילותו של "המרכז לחינוך גופני".

בתחרויות מאורגנות הן בתוך המחנות, הן בין המחנות השונים והן במסגרת אליפויות כוללות של אוכלוסיית העקורים כולה. היה בכך כדי להמחיש עד כמה היו הניצולים זקוקים להקלה שהעניקה להם הפעילות הספורטיבית במצוקת הקיום במחנות העקורים.

מימושה של התקווה שהפעילות הספורטיבית במחנות תחזק את הפעילות הספורטיבית העתידית בארץ ותרחיב את שורות ארגוני הספורט התגלם בדמותם של האחים צבי ובוזו רסנר. שניהם עלו ארצה בדצמבר 1948, התגייסו לצה"ל ובכך הגשימו הלכה למעשה, כעולים רבים בשנים הראשונות לקיומה של מדינת ישראל, את רעיון "הגיוס" לקראתו הכינו את אימוני הספורט במחנות. לאחר שחרורם מהצבא נקלטו האחים במרכז "הפועל", כאנשי מנהלה. בועז רסנר אימן את העולים החדשים ביפו והיה אחראי לפעילות הספורטיבית בקרבם, ואילו צבי רסנר שימש בתפקיד זהה בקרב העולים החדשים בחיפה ובצפון הארץ. בפעילות זו עסקו האחים רסנר בשנותיה הראשונות של המדינה.

במפא"י וב"התאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" ייחסו חשיבות רבה לפעילות הספורטיבית בקרב העולים גם לאחר קום המדינה, מתוך כוונה כפולה – לבסס את ה"חינוך מחדש" של העולים ולנרמל אותם לתוך דימויו של היהודי החדש, זקוף הקומה והשרירי, ובמקביל לחזק את שורות המפלגה ולהגביר את כוחה הפוליטי. ניתן ללמוד על כך מדבריו של יצחק (פינסק) פנאי, שהיה מזכ"ל "הפועל" בשנים 1954-1962: "החינוך הגופני בא לתקן מורשת גלות והזקוקים לתיקון מעוות זה בראש ובראשונה – יישובי העולים אחים אשר מקרוב באו ואשר זר היה להם גב ישר זקוף וגאה של עם חופשי בארץ. אם יש משימה או מטרה אשר למענה כדאי להתמסר בכל ישותנו ושבה כדאי להגביר ולחדש את גל ההתנדבות הגדולה בשורות 'הפועל' כולו הרי זו קליטת העלייה"⁹¹.

הרצון ליצור עתודה פוליטית, בד ובד עם הרצון ליצור דמות חדשה של יהודי המנותק ממורשתו הגלותית – שני מאוויים שקיבלו את ביטויים הראשון בקריאתו של נורדאו מעל במת הקונגרס הציוני השני ב-1898 "לשוב ולהחיות את יהדות השרירים האבודה" – היו אפוא, זה לצד זה, גורמים מרכזיים למעורבותה ולפעילותה הספורטיבית של "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'" בקרב העולים. ואכן, בשנות ה-50 קיים מרכז "הפועל" פעילות ספורטיבית נרחבת בקרב העולים. פעילות זו באה לידי ביטוי בפתחת סניפים פעילים בעשרות רבות של מקומות שבהם ישבו עולים, בקיומם של קורסי הדרכה למדריכים מקרב העולים עצמם, כדי שיוכלו לשוב למקומות מגוריהם ולהדריך שם את אחיהם העולים, בקיום אירועי ספורט וכנסי ספורט מיוחדים לעולים עצמם בכל רחבי הארץ, ובהקמת ארגון סל"ע – (ספורט לעולים) בשנת 1955, ביוזמה משותפת של הוועד הפועל, הסוכנות היהודית ו"המחלקה להכשרה גופנית". על פעילותו המעשית של סל"ע הופקדו בעיקר אנשי "הפועל", והיא כללה הקמת מתקנים, אספקת ציוד, הכשרת מדריכים מקרב העולים עצמם וקיום פעילויות ספורט בקרב

91. ירחון ספורט, 1, פברואר 1960, עמ' 3.

העולים.⁹² הרחבת השורות המקווה לא איחרה לבוא: במהלך שנות ה-50 חל גידול משמעותי במספרם של סניפי "הפועל" ברחבי הארץ. בשנת 1946 מנה ארגון "הפועל" כ-10,200 חברים שפעלו ב-102 סניפים,⁹³ ואילו בשנת 1960 מנה כ-70,000 חברים ב-550 סניפים.⁹⁴ את הגידול המשמעותי הזה ניתן לזקוף בראש ובראשונה לעלייה הגדולה, ולהצטרפותם של עולים רבים לשורות "ההתאגדות לתרבות גופנית 'הפועל'".

-
92. לפירוט נרחב של סוגי הפעילות הספורטיבית בקרב העולים ראו פורמן, **ההתאגדות לתרבות גופנית**, עמ' 183-224.
93. "הישגים וכישלונות: סקירה על פעולות ההתאגדות", **עוזנו** (תש"ו), עמ' 8-10 (ללא ציון שם מחבר).
94. יצחק פנאי, "לסיכום הפעולה הענפה של ההתאגדות בשנים 1960-1961", **שנתון "הפועל" 1960-1961**, עמ' 2.